

Thomas Szasz

KRAJA ČLOVEKA

Eseji proti medikalizaciji vsakdanjega življenja

Thomas Szasz

KRAJA ČLOVEKA

Eseji proti medikalizaciji vsakdanjega življenja

Prevedel: Branko Gradišnik

UMco

UMco, Ljubljana, 2013

Thomas Szasz
KRAJA ČLOVEKA

Eseji proti medikalizaciji vsakdanjega življenja

THE MEDICALIZATION OF EVERYDAY LIFE
Selected Essays

Copyright © Thomas Szasz 2007
originally published by Syracuse University Press

© za Slovenijo UMco, d. d., 2013. Vse pravice pridržane.

Prevod: Branko Gradišnik

Izdajatelj in založnik: UMco, d. d.
Zbirka Preobrazba

Urednik: dr. Samo Rugelj
Pomočnica urednika: Renate Rugelj
Oblikovanje ovitka: Žiga Valetič
Postavitev: Aleš Cimprič in Tina Šebenik
Tisk: NTD d. o. o.

Naklada: 400 izvodov, 1. natis
Ljubljana, 2013

Knjižno delo je izšlo v okviru knjižnega programa,
ki ga sofinancira Javna agencija za knjigo Republike Slovenije.

Brez pisnega dovoljenja založbe je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba tega avtorskega dela ali njegovih delov v kakršnem koli obsegu ali postopku, skupaj s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranitvijo v elektronski obliki, v okviru določil Zakona o avtorski in sorodnih pravicah.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

616-085(081)

SZASZ, Thomas Stephen

Kraja človeka : eseji proti medikalizaciji vsakdanjega življenja / Thomas Szasz ; prevedel Branko Gradišnik. - 1. natis. - Ljubljana : UMco, 2013. - (Zbirka Preobrazba)

Prevod dela: The medicalization of everyday life

ISBN 978-961-6803-78-6

268741632

UMco d. d., Leskoškova 12, 1000 Ljubljana
tel.: 01/ 520 18 39, e-pošta: bukla-urednistvo@umco.si, www.bukla.si

Vsebina

Predgovor	7
Zahvala	9
Uvod	13
I. DEL	
RAZMEJITEV BOLEZNI OD NEBOLEZNI	31
1. Duševno obolenje ali Bolezen kot prispodoba	33
2. Mentalni flogiston	42
3. Metafora ali Kako metat na foro	55
4. Diagnoza ali Od opisa k predpisu	58
5. Prazni voz diagnoz	66
6. Kraja eksistencialne identitete	80
7. Opredeljevanje bolezni	86
II. DEL	
ODZIV MEDICINE NA MOTEČE VEDENJE	103
8. Izvir psihiatrije ali Zdravilo na silo	105
9. Jezik histerije	125
10. Neonatalna cirkumcizija ali Ritualna medicina	136
11. Pogubna skušnjava ali Nadzor nad drogami in samomor	148
12. Zdravljenje pedofilije	154
13. Psihiatrična vojna proti kazenski odgovornosti	165
14. Usmrtitev kot terapija: primer Terri Schiavo	185
15. Peter Singer in njegova medikalizacijska etika	206
16. Farmakokracija ali Novi despotizem	226
Opombe	251
Viri	271
Stvarno in imensko kazalo	281

Predgovor

Ko v zvezi s psihiatrijo ali psihoanalizo uporabljam medicinske termine, kakršni so »diagnoza«, »bolezen« in »zdravljenje«, želim, da razumete, da v resnici nimamo opraviti s kakimi zaresnimi, dejanskimi diagnozami, boleznimi ali zdravljenji. Opraviti imamo z *metaforično rabo teh izrazov*. Vendar pa je medikalizirani jezik postal tako vraščen v našo sodobno družbo, da jemljemo terminologijo kot samoumevno, kot *dejanske* diagnoze, bolezni in zdravljenja. V razmerju do družbe se pravzaprav niti ne spodobi – kajti spravlja jo v zadrego in se ji zdi nesramno in žaljivo – kadar skušamo ponovno uveljaviti metaforični značaj teh besed. Še hujše je, če opozarjamo na praktične – pravne in medicinske – posledice, ki lingvistično in logično sledijo iz takega opredeljevanja in »zdravljenja« neboleznih, kot da bi šlo za bolezen. Moje pisanje o duševnih obolenjih in psihiatriji je odsvit mojega vztrajanja pri opozarjanju na ta preprosti, a temeljni razloček.

Ko rečem, da gre za »preprost« razloček, s tem še ne pravim, da ga je lahko doumeti oziroma sprejeti. Nešteti pisci so že povedali svoje o izrednih lastnostih jezika in o globokih vezeh med jezikom, mislijo, vero, znanostjo in družbeno eksistenco nasploh. Ena izmed najbolj elegantnih in lucidnih trditev, ki mi je kdaj prišla pred oči, je naslednja:

Metafore so dragoceno literarno sredstvo. Bogatijo jezik s tem, da ga delajo dramatičnega in barvitega, ko podeljujejo otipljivost abstraktnim konceptom, ko zgoščajo kompleksne misli v nekaj klenih besed, in ko sproščajo ustvarjalne in analogijske vpoglede. Nekritična raba pa utegne peljati v

zmedo in izkrivljanje. V svojem bistvu prispodoba primerja dve reči, ki si v resnici nista enaki. Dobesedni pomen kake prispodobe je pri vzporejanju z njenim predmetom rabljen nedobesedno. Res je, da nas lahko primerjava pripelje do koristnih vpogledov, a nepodobnosti med primero in njenim predmetom utegnejo, če jim ne priznamo, kar jim gre, spačiti oziroma onesnažiti človekovo umevanje taistega predmeta. Če zmotno ali zavajajoče pripisujemo kakemu predmetu takšne in takšne attribute, pa na to popačenje nihče ne opozori, potem utegne prispodoba spremeniti umevanje predmeta, ki ga prekrije. Bolj ko je metafora vsečna in močna, prej se ji utegne zgoditi, da bo spodrinila ali zasenčila izvorni predmet, *človek pa bo toliko bolj nezmožen umevati svoj predmet ločeno od njegove metaforične izrazitve*. Tako se popačenja, ki jih spočenjajo metafore, ohranjajo in celo krepijo. V tem je nauk metafore o »zidu, ki ločuje«. ¹

To pa je tudi nauk metafore z »duševno boleznijo«.

Zahvala

Ta knjiga je izbor esejev, objavljenih v govorni ali pisni obliki v času med letoma 1972 in 2006. Zahvaljujem se naslednjim virom, ker so mi dovolili ponovno objavo v prilagojeni obliki:

1. »Duševno obolenje ali Bolezen kot prisposodba« je predelava eseja »Mental Illness as a Metaphor«, *Nature* 242 (March 30, 1973): 305–7. V prvotnem natisu je šlo za rahlo spremenjeno in razširjeno različico mojih opazk, ki so uvodoma pospremile televizijski program BBC z naslovom *Controversy* in ki smo ga posneli v prostorih Royal Institution dne 27. julija 1972, predvajali pa so ga 2. oktobra 1972. Ponatis ne vsebuje drugih sprememb kot pravopisne (iz britanskega v ameriški zapis), zamolčuje pa nekaj sklicev.

2. »Mentalni flogiston« je predelava eseja »Mental Illness: Psychiatry's Phlogiston«, *Journal of Medical Ethics* 27 (oktober 2001): 297–301.

3. »Metafora ali Kako metat na foro« je priredba eseja »Might Makes the Metaphor«, *Journal of the American Medical Association* 229 (september 2, 1974): 1326. © 1974, American Medical Association. Vse pravice pridržane.

4. »Diagnoza ali Od opisa k predpisu« je priredba eseja »Diagnosis in the Therapeutic State«, *Liberty* 7 (september 1994): 25–28.

5. »Prazni voz diagnoz« je predelava eseja »Diagnoses Are Not Diseases«, *Lancet* 338 (december 21/28, 1991): 1574–76.

6. »Kraja eksistencialne identitete« je priredba eseja »Bertrand Russell, C. S. Lewis, and the Existential Identity Thief«, *Free Inquiry* 26 (avgust/september 2006): 51–52.

7. »Opredeljevanje bolezni« je priredba eseja »Defining Disease: The Gold Standard of Disease versus the Fiat Standard

of Diagnosis«. Pričujoče poglavje objavlja z dovoljenjem izdajatelja *The Independent Review: A Journal of Political Economy* 10 (zima 2006): 325–36. © 2006, The Independent Institute, 100 Swan Way, Oakland, California 94621-1428; info@independent.org; www.independent.org.

8. »Izvir psihiatrije ali Zdravilo na silo« je priredba eseja »The Origin of Psychiatry: The Alienist as Nanny for Troublesome Adults«, *History of Psychiatry* 6 (1995): 1–19. Ponatisnjeno z dovoljenjem Sage Publications Ltd. © Sage Publications, 1995.

9. »Jezik histerije« je priredba gesla »Hysteria« v *International Encyclopedia of the Social Sciences*, ur. David L. Sills (New York: Macmillan & Free Press, 1968), 7: 47–52. Ponatisnjeno z dovoljenjem Gale, odseka Thomson Learning: www.thomsonrights.com. Fax 800 730-2215.

10. »Neonatalna cirkumcizija ali Ritualna medicina« je priredba povabljenčevega govora na Tretji mednarodni konferenci o obrezovanju, Baltimore, Maryland, dne 25. maja 1994, ki je bil pod naslovom »Routine Neonatal Circumcision: Symbol of the Birth of the Therapeutic State« objavljen v *Journal of Medicine and Philosophy* 21 (1996): 137–48. Ponatisnjeno z dovoljenjem Taylor and Francis Group.

11. »Pogubna skušnjava ali Nadzor z drogami in samomor« je priredba eseja »The Fatal Temptation: Drug Prohibition and the Fear of Autonomy«, *Daedalus* 121 (poleti 1992): 161–64.

12. »Zdravljenje pedofilije« je priredba eseja »Sins of the Fathers: Is Child Molestation a Sickness or a Crime?«, *Reason* 34 (avgust 2002): 54–59.

13. »Psihiatrična vojna proti kazenski odgovornosti« je priredba poročila »The Psychiatrist in Court: People of the State of California v. Darlin June Cromer«, *American Journal of Forensic Psychiatry* 3 (1982): 5–46; in mojega odgovora Simonu, »Reply to Simon,« objavljenega v knjigi *Szasz under Fire: The*

Psychiatric Abolitionist Faces His Critics, ur. Jeffrey A. Schaler (Chicago: Open Court, 2004), 202–23.

14. »Usmrnitev kot terapija: primer Terri Schiavo« je priredba predstavitvenega predavanja z naslovom »Controversies in End of Life Care: Terri Schiavo's Lessons«, ki sem ga imel v Baystate Medical Centru, Department of Psychiatry; Smith College School of Social Work; Baystate Health Systems, Office of Continuing Education, Smith College, Northampton, Massachusetts, 10. in 11. oktobra 2005, natisnjen pa je bil pod naslovom »'A Rose for Emily,' a Rose for Terri: The Lifeless Body as Love Object and the Case of Theresa Marie Schindler Schiavo«, v reviji *Palliative and Supportive Care* 4 (junij 2006): 159–67. Ponatisnjeno z dovoljenjem Cambridge University Press.

15. »Peter Singer in njegova medikalizacijska etika« je priredba prispevka na simpoziju z naslovom »The Shifting Grounds of Life and Death«, obj. v reviji *Society* (julij/avgust 2001). Simpozij je bil sestavljen iz uvodnega esaja Petra Singerja in šestih odzivanj nanj. © 2001 Transaction Publishers. Ponatisnjeno z dovoljenjem izdajatelja.

16. »Farmakokracija ali Novi despotizem« je prevzeta iz knjige »The Therapeutic State: The Tyranny of Pharmacracy«. Pričujoče poglavje je objavljeno z dovoljenjem izdajatelja iz revije *The Independent Review: A Journal of Political Economy* 5 (pomlad 2001): 485–521. © 2001, The Independent Institute, 100 Swan Way, Oakland, California 94621-1428; info@independent.org; www.independent.org.

Zahvaljujem se tudi Miri de Vries za njene dragocene sugestije, Rogerju Yanowu za zvesto pomoč in Sharon Givens, ker je skenirala eseje, ki sem jih napisal, še preden sem predsedlal s pisalnega stroja na računalnik, in nasploh za njeno velikodušno tajniško podporo.

Avtor

UVOD

Gorje vam, učitelji postave, ker ste vzeli ključ spoznanja.

– Luka 11, 52

I

KAJ JE MEDIKALIZACIJA? Merriam-Webstrov e-besednjak opredeljuje »medikalizirati« kot »gledati oziroma obravnavati kaj kot zdravstveno skrb, problem oziroma motnjo«, in ponuja kot zgled stavek: »Tisti, ki skušajo pomesti družbene probleme pod preprogo s tem, da jih *medikalizirajo*.« Skladno s tem govorimo o medikalizaciji homoseksualnosti in rasizma, ne pa o medikalizaciji malarije ali melanomov. Gre, po domače povedano, za »oboleznjenje« ali »oboleznjevanje«.

Koncept oboleznjenja temelji na predpostavki, da nekateri pojavi sodijo v področje zdravstva, nekateri pa ne. Dokler se ne sporazumemo glede *jasno določenih* meril, ki opredeljujejo udeležbo v razredu »obolenja« oziroma »zdravstvenega problema«, je potemtakem nesmiselno sploh razpravljati o tem, ali je ta ali oni medikalizacijski ukrep »ustrezen« ali ne.

Karkoli počnemo, karkoli se z nami dogaja, vse vpliva na rabo našega telesa oziroma in je hkrati od nje odvisno. Lahko bi tudi obrnili in zatrjevali, da od tega, kar počnemo ali kar se z nami godi, prav nič ne sodi v območje medicine, ker da o vsem odloča Bog, in sodi torej v območje vere. In prav res je bilo tako v starih časih, preden so ljudje začeli delati razliko

med zdravljenjem z vero in zdravljenjem z medicino. Podobno je dandanes gledišče pripadnikov krščanske znanosti, katerih vera je utemeljena v radikalnem zanikanju realnosti snovnega sveta. Zanje obstaja oziroma je »resnična« le domena spiritualnega. V območje materialne medicine ne sodi nič. Krščanska znanost je tako radikalen zgled demedikalizacije (razboleznjenja), da bolj radikalen ni mogoč. Knjiga Mary Baker Eddy, ki je za temelj tej veroizpovedi, ima, spomnimo se, naslov *Znanost in zdravje s ključem do Svetega pisma (Science and Health with Key to the Scriptures, 1875).**

V sodobnem javnem zdravstvu je mogoče videti ogledalno podobo krščanske znanosti. Vsaka reč v našem življenju – stanovanje, prehrana, vzgoja, delo, rekreacija in prokreacija – učinkuje na naše zdravje. Se pravi, da vse – ne pa zgolj zdravstvena nega v ozkem smislu – pripada domeni medicine v smislu zdravstvenega skrbstva. Linda Landesman, bivša predsednica Združenja za javno zdravstvo mesta New York, zatrjuje: »Pričakujemo in zahtevamo od javne uprave, da nam zagotavlja dihanje čistega zraka, pitje zdrave vode, delo s kar najmanj tveganja, uživanje zdravil, pri katerih koristi prevagajo nad tveganji, in tega, da smo deležni kakovostne zdravstvene oskrbe. (...) Če smo prepuščeni sami sebi, se ne bomo vselej odločili za najbolj zdravo izbiro.«² Za njene oči smo nepoučeni, nedisciplinirani otroci, nad

* Če omenjano delo ni prevedeno v slovenščino, navajam najprej svoj prevedek (če je ta potreben za umevanje konteksta) in potem izvorni naslov. Nekatera druga imena, recimo ustanov ipd., puščam zgolj v izvorniku, da olajšam bralcem in bralkam morebitno iskanje/naročanje, če pa te potrebe ni ali če je to nujno za umevanje konteksta, zapisujem zgolj prevodno obliko. Kadar avtor citira angleške prevodne vire tujejezičnih izvornikov, navedkov ne skušam vedno nadomestiti s slovenskimi prevodi, ki bi jih bodisi jaz bodisi predmanci dobili neposredno iz izvornikov, saj se avtor v svojem sklepanju opira na angleški prevod. (Vse neštevilčne opombe so prevajalčeve. Avtorjeve opombe so številčene in jih najdete na koncu knjige.)

katerih zdravjem in blagrom nasploh mora nepopustljivo bdeti terapevtska Država.

V praksi moramo potegniti ločnico med tistim, kar šteje kot zdravstvena skrb, in tistim, kar ne šteje. Vprašanje je, kje jo povleči. Kaj je obolenje in kaj ni? Kaj naj bi obravnavali zdravniki in zdravstveno osebje, kaj pa naj pustijo pri miru? Ker ljudje v modernih družbah pričakujejo, da bo država poravnavala del, če ne vseh stroškov za tisto, kar velja za »zdravstveno storitev«, je lega ločnice med tem, kar naj se zdravi, in tem, kar naj se ne, odvisna predvsem od ekonomskih in političnih ozirov, ne pa od medicinskih oziroma znanstvenih preudarkov.

Še več, ne le da moramo razmejiti bolezen od nebolezn, marveč moramo razlikovati tudi med oboleznenjem od zgoraj, torej s prisilo, in z oboleznenjem od spodaj, po lastni izbiri. Nobeno naključje ni, da se ti dve *strategiji* ujemata z dvema paradigma-tičnima pravno-družbenima funkcijama psihiatrije, namreč s prisilno hospitalizacijo in sklicevanjem na »bistveno zmanjšano prištevnost«, z družbenim nadzorom in z izgovarjanjem.

II

Razlika med boleznijo kot objektivnim fizičnim stanjem in pacientovo vlogo, kar se tiče socialnega statusa, je očitna, če smo jo le voljni uzreti. To, da si bolan in da si pacient, sta medsebojno neodvisni variabli: niso vsi bolni ljudje pacienti in niso vsi pacienti bolni.³ Zdravniški stan, politiki, mediji in javnost pa vseeno ti kategoriji še kar naprej meša in združuje.⁴ Takšno kulturno okolje spodbuja razrast medikalizacije. Brez zavedanja o razliki med diagnozo in boleznijo ter boleznijo in vlogo pacienta so brez moči celo kritiki, ki sicer priznavajo, da je ameriški *diagnosticitis* pobežljaj in ušel z vajeti. Tako je na primer Jim Windolf, urednik *New York Observerja*, v nekem uvodniku v *Wall Street Journalu* leta 1997 izjavil:

Nekateri strokovnjaki ne bodo zadovoljni, dokler ne bo od te ali one bolezni ali motnje ali sindroma trpel prav vsak Američan do zadnjega. Če seštejete številke, ki jih v ZDA zberejo skupaj vse ustanove, vsi sveti, vse fundacije, zdravniki in avtorji, se vam pokaže prav klavrn statistični portret nacije. (...) Ko bomo deležni še ene ali dveh novih merljivih motenj, bo uradno trčen prav vsak Američan.⁵

Biti uradno trčen ni enako temu, da si uradno heretik ali Neameričan, ni tako, kot če si okužen z malarijo. To reč je mogoče razjasniti, če dodamo še nekaj opazk o nasprotju oboleznenja, torej o razboleznjenju ali demedikalizaciji. Masturbacija in homoseksualnost sta do razmeroma pred nedavnim veljala za bolezni. Danes nista več. So vsakogar ozdravili, tako da sta izkoreninjeni? Ne. Samo razboleznili so ju. Obenem pa po drugi strani dandanes obravnavajo kot bolezni na stotine vedenjskih vzorcev oziroma navad, ki prej niso nikoli veljali za zdravstveno nevšečnost: na primer zlorabo drog, socialno anksioznost in simulacijske motnje. So bile te nove bolezni ravnokar odkrite? Ne. Gre za plodove oboleznenja – po domače povedano, iz trte so jih izvili. Za nameček pa so nam te nove bolezni »omislili« vstric s silnim napredkom v znanstveni detekciji telesnih bolezni.

Prava ironija je, da tehnološki napredek v medicini, kombiniran z zedinjenjem pojmov »biti bolan« in »biti pacient«, ne olajšuje zgolj medikalizacije, marveč tudi omogoča, da se megli razlika med odkrivanjem bolezni in iznahajanjem diagnoz. Posledično se, kadar pride do »deklasifikacije« vedenja, ki je veljalo za bolezensko – kot se je zgodilo npr. s homoseksualnostjo – pustijo novinarji, znanstveni pisci in javnost tistim, ki imajo koristi od oboleznenja, zlahka prepričati, da je tudi razboleznjenje plod zdravstvenega napredka in moralnega ozaveščanja, ne pa izid boja za oblast med stigmatizerji in stigmatiziranci.

Medikalizacija ni kak nov pojav. (Pa tudi demedikalizacija ne, a o tem več čez kak hip.) Kjerkoli so bolni ali invalidni deležni oskrbe oziroma so izvzeti od te ali one obveznosti, je situacija zrela v tem smislu, da bodo nebolni in neinvalidni simulirali bolezen ali invalidnost. Njega dni se je govorilo o namišljenih boleznih in o simulantih. Molière (1622–1673), ki se je na veliko rogal hipohondrom, pa tudi mazačem, katerih škodljivih posegov so slednji deležni, je eno svojih iger naslovil *Namišljeni bolnik*. Eden njegovih nepozabnih likov je Lucinda, mlada nevesta v *Zdravniku po sili*, ki se dela mutasto, da se ji ne bi bilo treba omožiti s starcem, ki ji ga vsiljuje oče (»histerična afonija« torej).

Oboleznenje od spodaj, ki je posledica nemoči – gre pa za bodisi simulacijo bodisi samozdravljenje – je pojav z brado. Oboleznenje od zgoraj, s pozicije oblasti – pri tem gre za medikalizacijo drugih, ki jih na ta način obvladuješ ali kaznuješ – pa je poznejšega datuma, povezano z rojstvom psihiatrije. Sijajno literarno upodobitev psihiatrije, pri kateri gre za oboleznenje od zgoraj, najdete v *Oddelku št. 6*, noveli Antona Čehova (1860–1904), ki jo človek težko odloži pred koncem. Andrej Jefimič – zdravnik v norišnici, ki ga nazadnje zaprejo vanjo, češ da je zblaznel – takole govori nekemu pacientu, ki prosi, da bi ga spustil ven:

Sprašujete, kaj storiti. V vašem položaju bi bilo najboljšo pobegniti od tod. Žal pa od tega ni nobenega haska. Spet bi vas pridržali. Ko se družba brani pred hudodelci, psihopati in ljudmi, ki so ji nasploh v spotiko, je nenadkriljiva. Samo eno vam preostaja: da si poiščete tolažbo v misli, da je vaše bivanje tukaj potrebno. (...) Ječe in norišnice so na svetu, se pravi, da kdo že mora tičati v njih. Če ne vi, pa jaz. Če ne jaz, pa kdo tretji. Potrpite pač: ko v daljni prihodnosti ne bo več ne ječ ne norišnic, tudi ne bo več rešetk na oknih in bolniških halj. Prej ali pozneje bo tak čas seveda prišel.⁶

Bolj svež literarni zgled medikalizacije kot medicinske ideologije, vendar brez psihiatrije, pa je satirična igra Julesa Romainsa (1885–1972) *Dr. Knock ali Zmagoslavje medicine* (*Knock, ou le triomphe de médecine*, 1923). Doktor Knock kot protagonist izjavlja:

Zdravi ljudje so nezavedni bolniki (...) »Oboleti« je koncept za v staro šaro. Moderni znanosti pač ne ustreza. »Zdravje« je besedica, ki jo mirne duše lahko zradiramo iz besednjakov (...) Načeloma vidim naše paciente v vseh prebivalcih. Nasploh. Če jo pretehtate, vas bo osupila s svojo povezanostjo z občudovanja vrednim konceptom vsesplošne obožitve, konceptom, iz katerega črpajo moč naše moderne države.⁷

Ta podoba je kmalu postala mračna realnost v Nemčiji, kjer so zdravniki rade volje zavrgli Hipokratovo izročilo in sprejeli vlogo »bioloških vojakov« v službi očetnjave.⁸

III

Kako razumeti medikalizacijo in zmedo glede tega, kaj šteje za bolezen? Ne s tem, da jo pripišemo znanstvenemu napredku ali kulturnim silnicam, kot radi počnejo psihiatri in psihiatrični apologeti, temveč s tem, da identificiramo oboleznjevalce in razkrijemo njihove motive. Pogled, ki ga zagovarja Charles E. Rosenberg, ugledni profesor zgodovine znanosti in družbenih ved na Harvardski univerzi, je značilno zavajajoč:

Medikalizacija bi se dala nemara bolje razumeti kot dolgoročen trend, ki vodi zahodno družbo proti redukcionističnim, somatskim in – vse bolj pogosto – bolezensko opredeljenim pojasnilom tega, kako čustvuje in se vede človek, *pa tudi nedvomno telesnim obolenjem* (...) Vedenjska in čustvena

obolenja se laiku pogosto kažejo bolj razvidna od »somatickih«, tako da lahko podvomijo o kategorijah, kakršni sta na primer depresivnost ali pomanjkanje pozornosti, redko pa se bodo spraševali glede indeterminantnosti, ki se je na splošno ne zavedajo in ki je inherentna diagnozi ali določanju stadija somatske bolezni, kakršna je rak (...). A razpon človeških dilem, glede katerih pozivamo medicino, naj jih razreši, se kvečjemu še širi, od depresije k anksioznosti, od stanja po izgubi bližnjega do disfunkcionalne zakonske zveze (...). Vse dokler bosta medicina na splošni in psihiatrija na partikularni ravni ostajali sredstvi, ki smo si ju izvolili za reševanje tovrstnih problemov, bodo specifične kategorije bolezni vselej nepogrešljivo orodje pri opravljanju te družbene vloge (...) psihiatrija in njeni koncepti nenehno in neogibno prenikajo v širšo kulturo.⁹

Opozarjam na to, da Rosenberg razlikuje med »tem, kako čustvujemo in se vedemo«, in »telesnimi obolenji«, enako tudi med »vedenjskimi« in »somatickimi« obolenji, vendar nam ne pove, po kakšnih kriterijih jih razlikuje. Oboleznjevanje ni brezoseben proces, kakor se spreneveda Rosenberg. Gre za psihiatrično propagando, ne pa za zgodovinsko analizo. Kakor o medikalizaciji poroča Rosenberg, nima pri njej nihče prstov zraven, nihče tudi ne zmaga ali izgubi, in nihče ni odgovoren za ta proces: »psihiatrija /se pravi, iznahajanje namišljenih bolezni/ ... prenika v širšo kulturo«. Prenikanje je mogoče sprožiti ali ustaviti. Homoseksualnost je postala duševna bolezen, ko so psihiatri, ki so imeli družbeno moč, zatrjevali, da je to tako; nebolezen je postala, ko je postal homoseksualni lobi dovolj močan in nadležen, da je psihiatre primoral k opustitvi diagnoze.

Zgodovina oboleznjenja in razboleznjenja homoseksualnosti osvetljuje, da je medicinska klasifikacija – lingvistično-konceptualno razvrščanje pojavov, ki jim pravimo »bolezni«,

in posegov, ki jim pravimo »terapije« – plod človeške dejavnosti, ki jo vodijo človeški interesi. Danes v ZDA medikalizacijske sile vladajo tako rekoč brez opozicije, ne da bi kdo vsaj sprevidel, kakšne ekonomske, moralne in politične interese zastopajo. Nazoren zgled je naša politika glede drog. Tisočletja je bila uporaba drog* predmet samoobvladovanja, šeg, vere in postave. Deloma to še vedno drži. Bolj pomembno pa je vendarle, da uporabo drog zdaj odredjajo navidezno medicinsko-znanstvena »dejstva« in zdravstveno-zakonske kontrole, obojemu pa je nazoren zgled široko zastavljena prohibicija, sestavljena iz odredb o receptih in iz kriminalizacije trgovine z mnogimi drogami, med njimi tudi s heroinom in marihuano. Tu gre za medikalizacijo drog prav z vrha. Medikalizacijo drog od dna pa se z nič manjšim žarom grejo posamezniki, ki navidezno nasprotujejo naši zakonodaji v zvezi z drogami, v senci tega pa se zavzemajo za tako imenovano rabo marihuane v zdravstvene namene, za samomor z zdravniško asistenco in za podobne tovrstne pogruntavščine. Posledica je izguba samolastništva – pravice do razpolaganja s sabo – ter pravice do samozdravljenja, ki sodita v klasično libertarijansko/liberalno naziranje glede uporabe drog.

Sploh se ne da dovolj poudariti, kako pomembno je razlikovanje med dvema vlogama pacienta: prva mu je naložena pod prisilo, drugo prevzema sam in prostovoljno. Psihijatrija vlogo pacienta praviloma določi tistim, ki jih je diagnosticirala kot psihotične ali shizofrene, sami pa si jo praviloma vzamejo tisti z diagnozo hipohondrije, histerije, konverzijske reakcije, somatizacije, namišljene bolezni in tako naprej.

* Droga izvirno pomeni surovino naravnega izvora, ki učinkuje na duha in/ali telo. Avtor uporablja besedo prav v tem pomenu, za katerega tudi slovenščina ne premore drugega, razlikovalnega izraza.